

A Sociological Study of Neighborhood-Oriented Urban Development Plans A Case Study of the Redesign of Mehran Square in Karaj

Salahedin Ghaderi¹ | Manouchehr Reshadi²

1. Corresponding author, Department of Sociology, Faculty of Literature and Humanities Kharazmi University. Tehran, Iran.

E-mail: salahedin.gh@khu.ac.ir

2. Imam Ali (AS) Research Center, Institute for Humanities and Cultural Studies, Tehran, Iran. E-mail: m.reshadi@ihcs.ac.ir

Article Info	ABSTRACT
Article type: Research Article	The objective of this investigation is to conduct a sociological examination of neighborhood-oriented urban development plans and the potential scenarios that may arise during their execution. The research concentrates on the redesign project of Mehran Square in Karaj, researching the unanticipated social consequences that this initiative has caused.
Article history: Received: 29 December 2024 Received in revised form: 13 April 2025 Accepted: 04 June 2025 Published online: 06 July 2025	The methodology is predicated on the acquisition, integration, and examination of both qualitative and quantitative data. Questionnaires were implemented during the quantitative phase, while comparative case studies, document analysis, and individual and group interviews comprised the qualitative phase. The findings were analyzed through descriptive and analytical methods, content analysis, scenario writing, and stakeholder analysis.
Keywords: Karaj, Neighborhood Development, Scenario, Social Reaction, Sociological Study	Field results suggest that the current form of the project is opposed by influential stakeholders with social power, such as the Traffic Department of Karaj Municipality, the Urban Landscape Organization of Karaj Municipality, local business owners, and housing investors and developers. They perceive it as a source of increased traffic congestion and disorder. The study identifies four potential scenarios in response to the redesign project: 1) inaction, 2) conflict, 3) passive adaptation by affected groups, and 4) a moderated and participatory implementation scenario. The findings reveal that a complex network of interconnected factors in the square's area contributes to unintended social and cultural reactions, which presents obstacles to neighborhood-based development and fosters conflict and opposition. This study endorses the moderated implementation scenario, which is one of the four proposed scenarios. Subsequently, pertinent recommendations are provided.

Cite this article: Ghaderi, S. & Reshadi, M. (2025). A Sociological Study of Neighborhood-Oriented Urban Development Plans; A Case Study of the Redesign of Mehran Square in Karaj. *Community Development (Rural-Urban)*, 17(1), 203-221. <https://doi.org/10.22059/jrd.2025.365788.668927>

Authors retain the copyright and full publishing rights. Publisher: University of Tehran Press.

DOI: <https://doi.org/10.22059/jrd.2025.365788.668927>

مطالعه جامعه‌شناختی طرح‌های توسعه محله‌ای شهری مورد مطالعه بازطراحی میدان مهران کرج

صلاح‌الدین قادری^۱ | منوچهر رشادی^۲

۱. نویسنده مسئول، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران. رایانامه: salahedin.gh@khu.ac.ir

۲. مرکز تحقیقات امام علی علیه‌السلام، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران. رایانامه: m.reschadi@ihcs.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۹ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۱/۲۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۳/۱۴ تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۴/۱۵ کلیدواژه‌ها: توسعه محله‌ای، سناریو، کرج، مطالعه جامعه‌شناختی، واکنش اجتماعی.	پژوهش حاضر با هدف مطالعه جامعه‌شناختی طرح‌های توسعه شهری محله‌محور و سناریوهای احتمالی پیش‌روی این طرح‌ها با تمرکز بر پروژه بازطراحی میدان مهران کرج و واکنش‌های اجتماعی ناخواسته به این طرح انجام گرفته است. روش اجرای پروژه مبتنی بر گردآوری، ترکیب و تحلیل داده‌ها به دو شیوه کمی و کیفی است. در بخش کمی از تکنیک پرسشنامه و در بخش کیفی از تکنیک مصاحبه فردی، گروهی، بررسی اسناد و مطالعات تطبیقی استفاده شد. روش تحلیل یافته‌ها تحلیلی و توصیفی، تحلیل محتوا، سناریونویسی و تحلیل ذی‌نفعان است. براساس نتایج میدانی، ذی‌نفعان صاحب‌نفوذ و دارای قدرت اجتماعی (پلیس راهور، معاونت ترافیک شهرداری کرج، سازمان سیما و منظر شهرداری کرج، صاحبان مراکز تجاری و کسب‌وکار محلی و همچنین سرمایه‌گذاران و سازندگان مسکن) با اجرای طرح به شکل موجود مخالف هستند و طرح را عامل ترافیک و شلوغی بیشتر می‌دانند. مطالعه انجام گرفته بیانگر چهار سناریو مبتنی بر واکنش‌های ناخواسته به این طرح است که عبارت‌اند از: سناریوی عدم اقدام، سناریوی تنش، سناریوی سازگاری منفعلانه متاثران و چهارم سناریوی تعدیل و اجرای مشارکتی پروژه. یافته‌های پژوهش نشان داد مجموعه‌ای از عوامل درهم‌تنیده در محدوده این میدان، عامل ایجاد واکنش‌های اجتماعی و فرهنگی ناخواسته‌ای در محدوده این میدان می‌شود که توسعه محله‌ای را با چالش مواجه می‌کند و عامل تضاد و تعارض می‌شود. از میان چهار سناریوی ارائه شده، سناریوی تعدیل مورد تأیید مطالعه حاضر است و پیشنهادهایی در راستای آن ارائه شده است.

استناد: قادری، صلاح‌الدین و رشادی، منوچهر (۱۴۰۴). مطالعه جامعه‌شناختی طرح‌های توسعه محله‌ای شهری؛ مورد مطالعه بازطراحی میدان مهران کرج. توسعه محلی (روستایی-شهری). ۱۷ (۱): ۲۰۳-۲۲۱. <https://doi.org/10.22059/jrd.2025.365788.668927>

نویسندگان حق نشر و حقوق کامل انتشار را حفظ می‌کنند.

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

DOI: <https://doi.org/10.22059/jrd.2025.365788.668927>

۱. طرح مسئله

توسعه محله‌ای بیانگر فرایندی است که در آن، سرمایه‌ای که اجتماع قادر به جمع‌آوری و استفاده از آن است، افزایش می‌یابد تا با کمک آن کیفیت زندگی مردم محله بهبود یابد. کیفیت زندگی شهری، عاملی بنیادین در شکوفایی شهرها است. شهرهایی که کیفیت زندگی شهروندان خود را بهبود می‌بخشند، شکوفایی اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی بیشتری دارند و در مسیر پایداری نیز گام‌های بلندتری برمی‌دارند. چنین شهرهایی با گسترش دسترسی عمومی به منابع مشترک شهری و کالاهای عمومی، مقابله با تصرف خصوصی فضاهای جمعی و ایجاد ظرفیت‌هایی برای ارتقای کیفیت زندگی همگان، در جهت تحقق عدالت اجتماعی حرکت می‌کنند (دفتر اسکان بشر سازمان ملل، ۲۰۱۶). از توسعه محله‌ای به عنوان توسعه اجتماع محلی (محله‌محور) هم اسم برده شده است که با توسعه محلی که بیانگر یک قلمرو کلی‌تر است متفاوت است (قادری و شرف‌خوانی، ۱۳۹۹).

رشد شتابان شهرنشینی و رشد کالبدی شهرها در اغلب کشورهای در حال توسعه، به شکل‌گیری شهرهایی منجر شده که با مسائل متعددی از جمله توسعه‌نیافتگی محله‌ای مواجه‌اند. رویکردهای متداول برنامه‌ریزی این کشورها نتوانسته است به توسعه محله‌ای پایدار منجر شود و این موضوع ارتباط مستقیمی با توسعه پایدار کل شهر دارد (فلنگان^۱، ۱۹۹۳: ۱۱۹).

در جریان توسعه محله‌ای، اشکال جدیدی از سازمان اجتماعی پدیدار می‌شود تا به ترمیم و اصلاح نابرابری‌های موجود در زمینه توزیع قدرت و منابع بپردازد؛ بنابراین می‌توان گفت توسعه محله‌ای شامل کلیه مسائل مرتبط با مسکن، توسعه اقتصادی، مشارکت شهروندان، رفاه اجتماعی، احساس امنیت، ارتقای آموزش و مسائل زیست‌محیطی است که میان تمام این عناصر نیز ارتباط متقابلی وجود دارد. در این راستا توسعه محله‌ای بر پایه توسعه اجتماعات محله‌ای است که توان حل مشکلات را با اتکا به هم‌افزایی مجموعه سرمایه‌های طبیعی، کالبدی، انسانی و اجتماعی به دست می‌آورد؛ یعنی توسعه محله‌ای بر پایه توسعه اجتماعات محلی به بار می‌نشیند و پایداری شهر را شالوده‌ریزی می‌کند. توجه به محله و حل مشکلات آن از نظر برخی صاحب‌نظران عامل تحقق توسعه پایدار محله‌ای است. کولتون^۲ (۲۰۱۲) معتقد است توجه به مقیاس کوچک و محله‌ای موجب سهولت در حل مشکلات محله‌ای و تحقق توسعه پایدار محله‌ای می‌شود (کولتون، ۲۰۱۲).

یکی از عرصه‌های ظهور و بروز اجتماعات محلی، فضاهای عمومی محلی است که در شهرهای امروزی از اهمیت بسیار زیادی برخوردارند. اهمیت فضاهای شهری امروزه بیشتر به دلیل پیچیدگی زندگی شهری، گسترش خودرو، تجاری‌شدن فضاهای شهری و... است که همگی عامل محدودیت حضور اجتماعی شهروندان و برقراری رابطه اجتماعی میان آن‌ها است. مفهوم فضای عمومی که امروز به کار گرفته می‌شود، در مفاهیم مدرن ریشه دارد که از قرن هجدهم ظهور پیدا کرده‌اند و جامعه را به مثابه قلمروی برای انعقاد ارتباط بین غریبه‌ها قلمداد می‌کند (مدنی‌پور، ۱۳۸۷: ۲۶۴). ضرورت توجه به فضاهای عمومی شهری امروز تا آنجا است که وجود آن‌ها و کیفیتشان در شهرها از شاخص‌های مهم شهرهای خوب تلقی می‌شود. یکی از نهادهای بین‌المللی که در این زمینه به صورت مداوم دستورالعمل‌هایی را تنظیم می‌کند، برنامه اسکان بشر سازمان ملل متحد است. براساس نسخه این برنامه در سال ۲۰۱۶، فضاهای عمومی جزو حیاتیات شهرهای موفق هستند. آن‌ها به ایجاد حس جامعه، هویت مدنی و فرهنگ کمک می‌کنند. سرزندگی و استفاده مستمر از فضای عمومی به عنوان یک کالای عمومی موجب ایجاد محیط‌های شهری می‌شود که به خوبی نگهداری می‌شوند، سالم و ایمن هستند و شهر را به مکانی جذاب برای زندگی و کار تبدیل می‌کنند (برنامه اسکان بشر سازمان ملل، ۲۰۱۶: ۴).

از جمله فضاهای عمومی شهری میدان‌های شهری هستند. میدان شهری با شبکه معابر شهر پیوند دارد که مانند مفصل‌های آن عمل می‌کند و نقطه مکث آن به‌شمار می‌رود. میدان شهری فضایی است که عملکرد آن جهت‌یابی است و نبض شبکه ارتباطی محسوب می‌شود. درعین‌حال فضایی عمومی است که با ایجاد مکث، ایجاد فضایی سرزنده، نوستالژیک، مفرح و... می‌تواند محلی برای تعاملات اجتماعی و شکل‌گیری مناسبات اجتماعی باشد. فعال کردن نقش اجتماعی میدان‌های شهری، امروزه در حوزه شهرسازی جایگاه خاصی دارد و یکی از راه‌های توسعه فضاهای عمومی شهری، بازطراحی این میدان به شکلی است که بتواند در کنار عملکرد ترافیکی، عملکردهای اجتماعی و فرهنگی نیز داشته باشد. اما براساس تجارب موجود، به ابعاد اجتماعی و فرهنگی فضاهای عمومی و از جمله میدان‌های شهری چندان که باید و شاید توجه نمی‌شود. چارچوب‌های هنجاری طراحی شهری اغلب به دلیل تمرکز بر یک دید محدود و فیزیکی تعریف‌شده، در غیاب درک مناسب از بافت اجتماعی-سیاسی مورد انتقاد قرار گرفته‌اند (سورکین، ۲۰۰۹: ۱۸۱؛ بیدوف، ۲۰۱۲؛ آرابیندو، ۲۰۱۴: ۴۸ به نقل از کارمونا، ۲۰۱۹: ۵۷).

نکته مهم در بازطراحی میدان شهری که با هدف بالابردن جنبه اجتماعی و فرهنگی آن‌ها انجام می‌گیرد این است که در فرایند اجرای چنین طرح‌هایی، علی‌رغم اهداف توسعه‌محور و اجتماع‌محور آن‌ها چه واکنش‌های ناخواسته اجتماعی‌ای ممکن است به‌وقوع بپیوندد و این واکنش‌های ناخواسته به چه شکلی ممکن است اهداف طرح‌های برنامه‌ریزی‌شده و هدفمند را تحت تأثیر قرار دهد و روند توسعه محله‌ای را معکوس کند.

پروژه پیشنهادی بازطراحی «میدان مهران شهر کرج»، بخشی از طرح بازطراحی میدان‌های سه‌گانه شهر کرج (شهید مدنی، مهران و استقلال) با عنوان «طراحی میدان‌های شهری کرج» است که شرکت مهندس مشاور معمار و شهرساز پارت در سال ۱۳۹۸ اجرا کرد. هدف اصلی طرح، «دستیابی به شبکه‌ای از فضاهای عمومی باکیفیت، مردم‌پذیر، چشم‌نواز و روح‌نواز» بوده است. شهردار منطقه ۱ کرج در تشریح تفصیلی گفته است هدف طرح، «کمک به توسعه فضاهای اجتماعی و فرهنگی برای گذران اوقات فراغت به‌صورت خانوادگی، توسعه پیاده‌راه و گسترش الگوی پیاده‌روی به‌جای اتومبیل‌سواری است». براساس این طرح، مسیر شمال به جنوب بلوار گلستان در محدوده پارک مهران و میدان مهران حذف می‌شود و خودروها به‌صورت رفت‌وبرگشت روی مسیر شمال به جنوب رفت‌وآمد خواهند کرد. محدوده آزادشده از عبور خودروها به مکان اجتماعات محلی (پلازای) مناسب اجرا جشنواره‌ها، نمایش‌های خیابانی و بازی کودکان در ضلع شمال غربی میدان تبدیل خواهد شد. در این طرح، مجموعه‌ای از اقدامات پیشنهاد شد که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از: احداث مکان اجتماعات محلی (پلازا) برای برگزاری مراسم‌های جمعی، حذف معابر، بن‌بست کردن معابر، پیاده‌راه‌سازی و... (مهندس مشاور معمار و شهرساز پارت، ۱۳۹۸).

بازطراحی یک میدان شهری با هدف کاهش تردد عبوری خودروها و افزایش حضور اجتماعی مردم محلی، در نگاه اول عاملی برای ایجاد سرزندگی و پویایی اجتماعی در محدوده به‌نظر می‌رسد، اما مجموعه عملکردهای اقتصادی، اجتماعی و... موجود و مجموعه واکنش‌های اجتماعی در محدوده می‌تواند اهداف طرح را دچار چالش کند؛ برای مثال در صورتی که طرح شهری عاملی باشد برای جذب سفر بیشتر و تبدیل شدن یک پاتوق محله‌ای به یک پاتوق شهری، عامل افزایش ترافیک در محدوده، ایجاد محدودیت در

۱. میدان مهران یکی از میدان‌های اصلی شهر کرج است که در یکی از برخوردترین محله‌های شهر کرج قرار دارد، عملکرد عبوری دارد و مسیر شریان درجه ۲ شهری، بلوار شریعتی از میدان طالقانی تا میدان استقلال است. کاربری‌های تجاری و اداری بسیاری در این محدوده قرار دارند. علاوه‌براین ساکنان محله عظیمیه از نظر اقتصادی و اجتماعی متعلق به طبقه متوسط به بالای جامعه هستند و افراد صاحب‌نفوذ از نظر اقتصادی و سیاسی و اجتماعی در این محدوده بلوار گلستان ساکن هستند.

دسترسی، کاهش کیفیت زندگی و... است که نه تنها مانع توسعه محلی فضاهای عمومی شهری می‌شود که کیفیت زندگی در این محدوده‌ها را کاهش می‌دهد و مشکلاتی در فرایند توسعه محله‌ای به وجود می‌آورد.

با توجه به مباحث مطرح‌شده، پرسش اساسی پژوهش این است که با لحاظ کردن مؤلفه‌های عملکردی، ویژگی‌های اجتماعی و فرهنگی بافت شهری محدوده و واکنش‌های ذی‌نفعان به این بازطراحی، سناریوهای پیش‌روی این مداخله توسعه‌ای که در راستای توسعه محله‌ای و گسترش فضاهای عمومی است کدام‌اند. همچنین مواجهه با واکنش‌های اجتماعی ناخواسته آن باید چگونه باشد؟ راهکارهای اصلاح یا تعدیل آن کدام‌اند و سناریو برتر برای اجرای این بازطراحی چیست؟

۲. پیشینه نظری و تجربی

رویکرد نظری این پژوهش مباحث توسعه اجتماعی محور است. به منظور تبیین و تفسیر بهتر یافته‌های پژوهش، در تحلیل توسعه محله‌ای شهری در شهر کرج و چالش‌های اجتماعی و فرهنگی این نوع توسعه، از مباحث نظری حوزه فضاهای عمومی شهری و طراحی میدان‌های شهری هم استفاده شده که در ادامه به صورت مختصر به ارائه این مباحث نظری و تجربی پرداخته می‌شود. مفاهیم نظری توسعه محله‌ای، فضاهای عمومی شهری و میدان‌های شهری در ادامه به اختصار توضیح داده می‌شود.

• **توسعه محله‌ای (محله محور):** توسعه محله‌ای بر پایه توسعه اجتماعات محله‌ای است که توان حل مشکلات را با اتکا به هم‌افزایی مجموعه سرمایه‌های طبیعی، کالبدی، انسانی و اجتماعی به دست می‌آورد؛ یعنی توسعه محله‌ای بر پایه توسعه اجتماعات محلی به بار می‌نشیند و پایداری شهر را شالوده‌ریزی می‌کند. به عبارت ساده‌تر، موضوع اصلی در توسعه محله‌ای، اجتماعات محلی هستند. یک اجتماع محلی^۱ فراتر از آنکه مفهومی کمی با تکیه بر اعداد و ارقام باشد، بیشتر مفهومی کیفی است که از وابستگی انسان به فضا و از احساس هویت سرچشمه می‌گیرد و دو بعد مکانی^۲ و اجتماعی دارد. آنچه در تمامی تعاریف به عنوان رویکرد مشترک به اجتماع محلی قابل توجه است، حضور افرادی با منافع و ارزش‌های مشترک همراه با روابط متقابل و شبکه‌های اجتماعی میان آن‌ها است (قرائی،^۳ ۱۹۹۹).

توسعه اجتماع محلی، دیدگاهی است که با تقویت نقش شهروندان در توسعه انطباق دارد؛ بنابراین ابعاد اصلی توسعه اجتماع محلی عبارت‌اند از: الف) در نظر گرفتن مسائل اجتماعی در حوزه محلی؛ ب) جامع‌نگری با در نظر گرفتن ترکیبی از متغیرهای مختلف (اقتصادی، اجتماعی، محیطی و فرهنگی) در سراسر اجتماع محلی؛ ج) توسعه زیربنای مورد نیاز فعلی با شرط پشتیبانی از توسعه‌های آتی (براینت،^۴ ۲۰۰۶: ۱۸).

فضاهای عمومی شهری: براساس برنامه اسکان بشر سازمان ملل در سال ۲۰۱۳، خیابان‌ها و فضاهای عمومی محرک‌های رفاه هستند (برنامه اسکان بشر سازمان ملل متحد، ۲۰۱۳). فضاهای عمومی شهری در برنامه‌ریزی شهری به فضاهایی اطلاق می‌شود که به منظور گفتگو و حضور مؤثر و فعال شهروندان در شهرها ایجاد می‌شوند. وجود فضاهای آزاد در شهرها برای پیشگیری از درماندگی، افسردگی، گوشه‌گیری و خشونت در جامعه ضروری است. این فضاها اگر مطلوبیت داشته باشند، شرایط تجلی و بروز خلاقیت را برای شهروندان فراهم می‌کنند و زمینه درک موقعیت خود در مناسبات اجتماعی در شهر را برای خود امکان‌پذیر می‌سازند.

1. Community
2. Spatial
3. Gharai
4. Bryant

کارمونا (۲۰۱۹) ده معیار برای فضای عمومی موفق در نظر می‌گیرد که عبارت‌اند از: ۱. پویایی^۱ (رسمی یا غیررسمی)؛ ۲. تنوع^۲ (پرهیز از یک شکل و اندازه مشخص)؛ ۳. دسترسی رایگان^۳ (با حقوق و مسئولیت‌های مطمئن)؛ ۴. خاص‌بودگی^۴ (به صورتی خاص برای استفاده عموم باشد)؛ ۵. درگیرکننده^۵ (طراحی در کاربری‌های فعال)؛ ۶. معنی‌داربودن^۶ (شامل امکانات رفاهی قابل توجه و امکانات)؛ ۷. اجتماعی‌بودن (تشویق مشارکت اجتماعی)؛ ۸. متعادل‌کننده‌بودن^۷ (بین ترافیک و عابران پیاده)؛ ۹. راحت‌بودن (احساس امنیت و آرامش)؛ ۱۰. استواربودن^۸ (قابلیت انطباق و تمایز در برابر تغییر) (کارمونا، ۲۰۱۹: ۵۷-۵۸).

میدان‌های شهری: میدان‌های شهری به‌عنوان فضاهای عمومی شهری می‌توانند ظرفیت‌های اجتماعی خوبی را از خود بروز دهند. امروزه تأکید بر ابعاد اجتماعی میدان‌ها مورد توجه قرار گرفته است. الگوی جدیدی میدان‌های شهری، آمیزه‌ای از میدان و فلکه است که هم کارکرد انتقال ترافیکی داشته باشد و هم محلی برای حضور اجتماعی باشد. تفاوت میدان شهری با فلکه شهری در این است که اولی به‌عنوان فضایی در اختیار پیاده، شکل‌دهنده زندگی اجتماعی و مکانی برای بودن و آرامش‌یافتن است. اما دومی فضایی در اختیار حرکت سواره، تسهیل و توزیع‌کننده حرکت خودروها است و برای شکل‌گیری زندگی و تعاملات اجتماعی مناسب نیست. در شهر فعالیت‌های توأمان در قالبی آمیخته از حرکت و مکث اتفاق می‌افتد. به این معنا که در برخی مکث و در برخی حرکت غلبه می‌یابد. راب کریر این مفهوم را با قائل‌شدن دو گونه بنیادین فضای شهری تبیین می‌کند. این دو گونه، میدان و خیابان هستند (کریر، ۱۳۹۶: ۱۶).

۳. پیشینه تجربی

میدان تئاتر شهر روتردام هلند یکی از تجارب موفق جهانی است. بازطراحی این میدان در سال ۱۹۸۶ انجام گرفت. ساخت این پروژه در سال ۱۹۹۱ شروع شد و در سال ۱۹۹۶ به بهره‌برداری رسید. هدف اصلی پروژه، بازآفرینی فضای زنده شهری بود. یکی از اهداف مهم دیگر پروژه، ایجاد نقطه عطفی در فضای شهری بود؛ به‌طوری‌که یک میدان باز و چندعملکردی به‌عنوان بستری برای تعاملات اجتماعی در کنار قطب فرهنگی شهر فعالیت‌های شهروندان را پوشش دهد. عناصر اصلی در این طرح همگی به بازسازی عناصر آشنای شهر روتردام اشاره دارد. ایده اولیه ایجاد یک فضای باز است که در آن عناصر اصلی منظر برگرفته از خاطرات جمعی است. منظر میدان ادراک شهروندان از نمادها و نشانه‌های آن و سابقه حضور در شهر است که المان‌های مفهومی درک از فضا را به منظر می‌افزاید (مهندس مشاور معمار و شهرساز پارت، ۱۳۹۸: ۱۵۳).

اهداف و عملکردهایی که در طرح پیشنهادی میدان مهران ارائه شده مشابه طرح میدان تئاتر روتردام هلند مشابه است. ایجاد مکان اجتماع عمومی (پلازا) در ضلع شمال غربی میدان مهران با هدف توسعه فضاهای عمومی و محلی برای اجتماع و برگزاری مراسم‌های و شعائر ایرانی و اسلامی، شباهت خاصی به طرح ارائه‌شده برای میدان روتردام هلند دارد.

با توجه به مباحث مفهومی مطرح‌شده و نمونه‌های مشابه خارجی می‌توان گفت میدان‌های شهری امروزه در حال تحول از یک گره ترافیکی به یک فضای اجتماعی هستند. تبدیل‌شدن میدان‌های به فضاهای عمومی می‌تواند زمینه توسعه تعاملات اجتماعی و

1. Evolving
2. Diverse
3. Free
4. Delineated
5. Engaging
6. Meaningful
7. Balanced
8. Robust

بسترسازی برای اجتماع محلی را در قالب توسعه اجتماعی فراهم آورد. اما از آنجا که سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه شهری در بستر اجتماعات شهری رخ می‌دهد و این فضاها دارای بافت متنوع و متکثر اجتماعی از کاربری‌های تجاری، اداری، مسکونی و فراغتی است، صاحب‌نفوذان خاص، ذی‌نفعان متنوع و بازندگان خود را خواهد داشت. وجود این ذی‌نفعان با علایق و منافع متنوع می‌تواند هر نوع مداخله و توسعه‌ای را تحت تأثیر قرار دهد و پیامدهای ناخواسته‌ای در بخش‌های مختلف اجتماعی و فرهنگی، زیست‌محیطی، اقتصادی و... به بار آورد.

براساس مطالعات صورت‌گرفته درمورد بازطراحی میدان‌ها، مهم‌ترین پیامدهای ناخواسته طرح‌های بازطراحی میدان‌های شهری عبارت‌اند از: پیامدهای اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی، روان‌شناختی، اجتماعی و فرهنگی. داریوش محمدی مجد (۱۳۹۵) در مطالعه ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی بازپیرایی میدان دوم نازی‌آباد تهران، مهم‌ترین پیامدهای بازپیرایی میدان دوم نازی‌آباد را به شرح زیر بیان کرد: ۱. پیامدهای اقتصادی: کاهش یا افزایش رونق اقتصادی، هدررفت سرمایه مالی شهرداری، کاهش یا افزایش قیمت املاک و مستغلات محدوده؛ ۲. پیامدهای زیست‌محیطی: قطع یا خشک‌شدن درختان قدیمی و ازبین‌رفتن فضای سبز؛ ۳. پیامدهای روان‌شناختی: ازبین‌رفتن حس خاطره‌انگیزی میدان، کاهش آرامش و احساس روانی ساکنان و کسبه، کاهش احساس امنیت؛ ۴. پیامدهای اجتماعی و فرهنگی: افزایش ناامنی، افزایش آسیب‌های اجتماعی، کاهش حضور مردم در محدوده، افزایش حضور معتادان و اراذل‌وواباش، ازبین‌رفتن حس تعلق مکانی، ازبین‌رفتن هویت تاریخی میدان، افزایش نارضایتی از مدیریت شهری، بهبود سیمای بصری و کیفیت دید؛ ۵. پیامدهای حوزه حمل‌ونقل و ترافیک: ایجاد اختلال در تردد عابران و خودروها، افزایش ترافیک، بهبود حمل‌ونقل پیاده، اولویت پیاده بر سواره به‌عنوان ارزش فرهنگی.

گلایی و همکاران (۱۴۰۳) در «مطالعه جامعه‌شناختی ویژگی‌های شهر ترومازده از منظر شهروندان (مورد مطالعه: شهر تبریز)» به بررسی چالش‌های توسعه شهری در کشورهای درحال توسعه مثل ایران پرداختند. به عقیده آن‌ها، این توسعه در کشوری مثل ایران به پدیده‌ای ناهنجار تبدیل شده و مسائل و آسیب‌های شهری متعددی به بار آورده است. این ناهنجاری و رشد تصاعدی مسائل، وضعیت شهرهای چنین جوامعی را به وضعیت ترومایی تبدیل کرده است.

در جمع‌بندی مباحث نظری و مفهومی و همچنین پیشینه تجربی پژوهش باید گفت رویکرد توسعه محله‌ای امروزه به‌عنوان یک رویکرد برنامه‌ریزی غیرمتمرکز و مبتنی ابعاد اجتماعی و فرهنگی و جلب مشارکت شهروندان مورد توجه قرار گرفته است. تحقق این رویکرد نیازمند توجه به ملاحظات اجتماعی و فرهنگی در طراحی و اجرای برنامه‌های توسعه محله‌ای است. بی‌توجهی به ملاحظات اجتماعی و فرهنگی می‌تواند سبب تولد شهر ترومازده، میدان‌های ترومایی و... شود و به‌صورت کلی روند توسعه پایدار شهری را دچار اختلال کند. میدان‌های محله‌ای به‌عنوان یکی از فضاهای عمومی شهری، امروزه نه تنها نقش ترافیکی و عبوری دارند، بلکه دارای کارکردهای اجتماعی از جمله هویت‌یابی محلی، فضای تعاملات اجتماعی، محل نصب اجرای مراسم‌های فرهنگی و... هستند. بازطراحی فضای عمومی شهری، به‌ویژه میدان‌های شهری به‌عنوان گره‌های شهری، یکی از این فرایندهای توسعه شهری است. مطالعات جامعه‌شناختی درمورد چنین طرح‌هایی، ضمن شناخت بهتر واکنش‌های اجتماعی از پذیرش تا انکار و مقاومت در مقابل آن‌ها، می‌تواند به توسعه پایدار محله‌ای در شهرها در کنار سایر حوزه‌های تخصصی کمک‌کننده و راهگشا باشد. صرف داشتن اهداف خوب برای اجرای طرح‌های توسعه محله‌ای بدون توجه به فرایندهای اجتماعی و واکنش‌ها در فرایند اجرا یا بعد از بهره‌برداری نمی‌تواند تضمین‌کننده دستیابی به اهداف توسعه باشد.

۴. روش تحقیق

پژوهش حاضر تحلیل و توصیفی است. داده‌ها به دو روش کمی و کیفی گردآوری شدند و در کنار هم برای تحلیل تأثیرات پروژه به صورت مکمل در کنار هم آورده شده‌اند؛ بنابراین در این پژوهش هم از روش کمی (پیمایش) و هم روش کیفی (مبتنی بر مشاهده، مصاحبه فردی و گروهی و بررسی اسناد) استفاده شد. جامعه آماری در بخش پیمایش، کلیه ساکنان محدوده میدان مهران هستند. در بخش کیفی، مشارکت‌کنندگان عبارت‌اند از: مطلعان و صاحب‌نفوذان محلی، کسبه و صاحبان کسب‌وکار، صاحبان مجتمع‌های تجاری بزرگ و استفاده‌کنندگان از فضای پارک میدان مهران، کارشناسان (ترافیک، عمران، خدمات شهری و...) شهرداری کرج، مدیران و سیاست‌گذاران و مسئولان نهادهای مختلف از جمله شورای شهر کرج، راهنمایی و رانندگی و سایر ارگان‌ها. نمونه براساس حوزه تأثیرات (حوزه مداخله و بلافصل پروژه، یعنی محدوده‌ای که به صورت مستقیم و روزمره، شهروندان محلی در آن تعامل و تردد دارند و نیازهای روزمره خود را برطرف می‌کنند). نمونه‌گیری در بخش داده‌های کیفی به صورت هدفمند و گلوله‌برفی با مراجعه به محل حضور یا کار مشارکت‌کنندگان و براساس تخصص و نفوذ اجتماعی یا میزان حضور در فضاهای عمومی انجام گرفت. در بخش داده‌های کمی نیز به صورت تصادفی در بازه‌های مختلف روز، با افراد ترددکننده در سطح محلی و فضاهای عمومی محلی مصاحبه شد. حجم نمونه در بخش کیفی براساس اشباع و در بخش کمی براساس فرمول کوکران و کفایت حداقل نمونه برای تحلیل توصیفی انجام گرفته است.

بدنه اصلی داده‌های این مقاله کیفی است که از طریق مقوله‌بندی کدگذاری و تشریح و تحلیل شده است. داده‌های کمی با استفاده از آمارهای توصیفی تحلیل شدند. از روش سناریونویسی کیفی مبتنی بر آینده احتمالی، ممکن و مطلوب برای بررسی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی این طرح استفاده شد.

۵. میدان پژوهش و طرح پیشنهادی برای آن

میدان مهران میدان اصلی محله عظیمیه در شهر کرج است. محله عظیمیه نیز یکی از دو محله اصلی شهر کرج است که ساکنان آن افراد «بومی» محلی هستند. حضور افراد بومی محلی یکی از دلایل وجود اجتماع محلی در این محله است. بالابودن ارزش زمین و مسکن، کاربری‌های فرامحلی، سکونت اقشار طبقات متوسط به بالا در این محله و... شرایط آن را به صورت نسبی خاص کرده است؛ بنابراین هر نوع مداخله و دگرگونی در این بافت محلی قدیمی و اصالت‌دار شهر کرج باید در نهایت دقت صورت گیرد. هر نوع مداخله‌ای که بافت جمعیتی این محله به عنوان یک اجتماع محلی را دچار استحاله و تغییر کند، عاملی در راستای کاهش توسعه محله‌ای در این محله است.

شکل ۱. عکس میدان مهران قبل و پس از اجرای پروژه

شکل ۲. پلازای میدان مهران حدفاصل میدان و پارک مهران

۶. یافته‌های پژوهش

۶-۱. چالش و مشکلات محدوده میدان مهران

براساس نتایج مطالعه کیفی و مصاحبه با مطلعان محلی، کارشناسان و مدیران شهری و نیز ساکنان، مهم‌ترین مشکل محدوده میدان مهران و بلوار شریعتی «شلوغی و ترافیک و کاربری‌های جاذبه سفر» است. از آنجا که بلوار شریعتی یک شریان اصلی شهری است که نقش مهمی در ورود و خروج به محدوده عظیمیه دارد، بار ترافیکی سنگینی در صبحگاه و عصرگاه تحمل می‌کند. علاوه‌براین

کاربری‌های تجاری مختلف و کاربری فرامنطقه‌ای، عامل اصلی تراکم و شلوغی مخصوصاً در ساعات شبانگاهی است و نداشتن پارکینگ مهم‌ترین مشکل محدوده بلوار گلستان است. از نظر اجتماعی، در مطالعات میدانی کمی و کیفی، مهم‌ترین مشکل این محله شلوغی و سروصدای جوانان، مصرف موادمخدر در پارک مهران و گشت‌زنی (دوردور) با خودرو است که گاهی سبب مزاحمت برای ساکنان می‌شود. البته به‌نظر نمی‌رسد طرح حاضر در این زمینه کمک چندانی بکند؛ زیرا چون اصل مسیر «دوردور»^۱ بلوار شریعتی است. با این وصف مهم‌ترین مشکلات از نظر مطلعان و ساکنان محلی به شرح جدول ۱ است.

جدول ۱. مشکلات بستر مداخله توسعه‌ای محدوده میدان براساس یافته‌های کیفی

منبع داده	مشکل محدوده	مفاهیم	مقوله فرعی	مقوله اصلی
راهور شهرستان کرج	بلوار گلستان مشکلی ندارد. پارک خودروها در محدوده بلوار شریعتی برای مراجعه به بیمارستان تخت‌جمشید، عامل اصلی این ترافیک است.	نداشتن پارکینگ	نداشتن انطباق ترافیکی	رهائشی محدوده
املاک گرشا در محدوده بلوار گلستان	نداشتن پارکینگ خودرو مشکل اساسی ابتدای بلوار گلستان است. میدان مهران هیچ مشکلی ندارد. مشکل اساسی در بلوار شریعتی است.			
شهرداری منطقه ۱ کرج	پارک مهران مشکلی ندارد. مشکل اصلی ترافیک خیابان شریعتی است.	ترافیک و شلوغی بلوار شریعتی		
مرد ۴۷ ساله ساکن محله	مشکل میدان مهران نیست. مشکل از میدان طالقانی تا میدان آسی است و ایجاد مراکز تجاری بزرگ بدون در نظر گرفتن معابر مناسب برای آن.			
مدیر مجموعه ماندگار	از نظر اجتماعی، مصرف موادمخدر، شیشه و... در پارک مهران و محدوده لچکی زیاد است. محدوده پاتوق کارتون خواب‌ها است.	آسیب‌های اجتماعی	پایین بودن نسبی احساس امنیت	
مالکان عمده املاک شمال غربی میدان	در حال حاضر مشکل خاصی در میدان نیست و نیازی به طراحی کلان‌شهری ندارد. در پارک مهران حضور معتادان، موافروشان، مصرف مواد و لودگی نوجوانان و جوانان در غروب و شب‌ها آزاردهنده است.			
مرد ۳۵ ساله دارای سوپرمارکت	مهم‌ترین مشکل مصرف مواد صنعتی مانند گل و شیشه توسط نوجوانان و جوانان است که اغلب نوجوانان و جوانان عظیمیه هستند و از بیرون منطقه نیستند.			

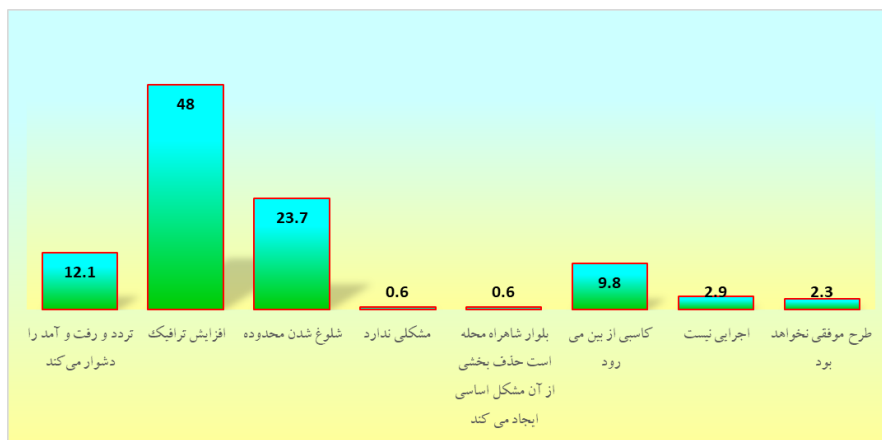
یافته‌های به‌دست‌آمده از پرسشنامه نشان می‌دهد ۱. ترافیک و تردد خودروها و شلوغی با حدود ۸۰ درصد در حد زیاد و خیلی زیاد مهم‌ترین مشکل محدوده است. این ترافیک و شلوغی مربوط به بلوار شریعتی است که بلوار شریانی اصلی درجه ۱ و محل ورود و خروج به محدوده عظیمیه و تردد به سمت تهران و جاده چالوس به‌شمار می‌رود؛ ۲. نداشتن پارکینگ و ایجاد مزاحمت برای ساکنان محدوده با ۶۸ درصد در حد زیاد و خیلی زیاد مشکل دوم است. وجود کاربری‌های فرامحلی و فرامنطقه‌ای و حتی فراشهری مانند بیمارستان تخت‌جمشید و برج‌های تجاری عامل اصلی جذب سفر تراکم خودرو است و به‌دلیل نداشتن پارکینگ مناسب، مزاحمت‌هایی از این نظر برای ساکنان ایجاد شده است؛ ۳. سومین مشکل از نظر ساکنان، ناامنی به‌دلیل حضور مجرمان و معتادان و مصرف و خریدوفروش موادمخدر است که ۴۸ درصد در حد زیاد و خیلی زیاد، در محله وجود دارد.

۱. منظور از دوردور، الگویی از تفریح جوانان با خودرو مبتنی بر پرسه‌زنی و دورزدن مسیر خاص در عصرگاه یا شب‌های خاصی از هفته است (مشاهده میدانی محققان).

جدول ۱. مهم‌ترین مشکلات محله از نظر پاسخگویان

موارد	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم
کمبود امکانات فراغتی، فرهنگی اجتماعی و (کتابخانه، زمین ورزشی و...)	۸/۵	۳۵/۷	۳۵/۱	۱۸/۳	۲/۴
مسائل ترافیک و تردد خودروها و شلوغی و سروصدا به‌صورت عمومی	۴۸/۴	۳۱/۹	۱۶/۵	۲/۸	۰/۴
کمبود فضای سبز و پارک امن و مسیرهای پیاده‌روی برای قدم‌زدن	۱۴/۶	۳۳/۶	۳۳/۲	۱۷/۴	۱/۲
ناامنی به‌دلیل حضور مجرمان و معتادان، دزدی و...	۱۹	۳۶/۸	۲۳/۱	۱۷/۸	۳/۲
نداشتن پارکینگ و ایجاد مزاحمت برای ساکنان محلی در محدوده معابر	۳۰/۴	۳۷/۲	۲۳/۹	۶/۱	۲/۴

مشکلات و چالش‌های پروژه : براساس نتایج پیمایش، مهم‌ترین مشکلات طرح پیشنهادی عبارت‌اند از: «افزایش ترافیک در محدوده میدان مهران» با ۳۳ درصد، «شلوغ‌شدن محل» با ۱۷ درصد، «دشوارشدن تردد و رفت آمد» با ۸ درصد و «ازبین‌رفتن کاسبی» با ۷ درصد.

شکل ۳. مشکلات و چالش‌های پروژه بازطراحی میدان مهران از دیدگاه پاسخگویان

۶-۲. مشکلات پروژه در مصاحبه‌های کیفی

جدول ۳. مشکلات پروژه از دیدگاه ذی‌نفعان پرنفوذ در محدوده میدان

منبع داده	مشکل طرح	مقوله فرعی	مقوله اصلی
سازمان سیما و منظر	این طرح سبب می‌شود میدان از یک پاتوق محلی به پاتوق شهری تبدیل شود و تقاضای سفر را افزایش دهد.	خارج کردن محله از یک پاتوق محلی به یک مرکزیت شهری و جاذبه سفر	ایجاد بی‌سازمانی اجتماعی و زندگی اجتماعی محلی
مدیر مجموعه ماندگار	توسعه بوستان مهران و تفرجگاه‌شدن آن موجب می‌شود که محدوده از یک محدوده محلی به محدوده شهری تبدیل شود و قطعاً آسیب‌های اجتماعی گسترش پیدا خواهد کرد.		
اتوگالری نوح،	با اجرای این طرح، دسترسی آسان جایگزین دسترسی سخت می‌شود. به چه قیمتی؟ شلوغی و حضور شهروندان از کل شهر در محله؟		
مطالعات ترافیک معاونت ترافیک شهرداری کرج	نمی‌توانیم ترافیک عبوری شریان‌های اصلی را روی معابر محلی بیندازیم.	ایجاد بن‌بست با حذف لاین شمال به جنوب بلوار گلستان	کاهش کیفیت
راهور شهرستان کرج	مخالف کاهش ۵۰ درصدی تردد در بلوار گلستان و بارکردن عبور دو طرف بلوار به یک طرف		

منبع داده	مشکل طرح	مقوله فرعی	مقوله اصلی
	هستیم.		
کاسب محل	این طرح سبب بن‌بست شدن خیابان‌ها می‌شود.		
معاونت ترافیک شهرداری کرج	این امر نوعی تضاد در کار حوزه شهرسازی را نشان می‌دهد. از یک طرف سامان‌دهی صورت می‌گیرد. از سوی دیگر کاربری مزاحم آرامش و جاذب سفر ایجاد می‌کند که این محدوده ظرفیتش را ندارد.	ایجاد گره ترافیکی به دلیل جذب سفر بیشتر و شلوغی و ترافیک	
سازمان سیما و منظر	این میدان مشکل ترافیکی خاصی ندارد و این طرح قطعاً ترافیک را شدیدتر می‌کند.		
سازنده ساکن بوستان ۱۷	یکی از معایب اصلی این طرح برای بلوار گلستان، ایجاد ترافیک در بافت مسکونی کوچه‌ها است.		
۴۵ سال ساکن محدوده صاحب املاک	این طرح دوردور کردن جوانان را بدتر می‌کند و موجب می‌شود به درون کوچه‌ها کشیده شود.	دوردور خودروها را از بلوار شریعتی و بلوار گلستان به کوچه‌ها وارد می‌کند.	
سازنده است و ۴۵ سال ساکن ساکن بوستان ۱۷ پشت پارک مهران	دوردور خودروها فضای ترس و رعب به درون کوچه‌ها منتقل می‌کند.		
از مالکین شمال غرب میدان ۴۵ سال ساکن محدوده	از ساعت ۱۱ شب به بعد محدوده گلستان پاتوق زنان خرابکار اسلام‌آباد و فردیس و... می‌شود قطعاً آسیب‌های اجتماعی گسترش پیدا خواهد کرد. توزیع‌کننده اصل گل (ماده مخدر) عظیمیه در این پارک مستقر است.	تبدیل شدن محدوده به پاتوق معتادان و گسترش آسیب‌های اجتماعی	
شهرداری منطقه ۱	با اجرای طرح حضور معتادان و مصرف مواد و موافروشان و زنان خیابانی و لودگی جوانان به درون فضای جدید نفوذ پیدا می‌کند.		
۱۲ سال ساکن محدوده مدیر مجموعه ماندگار	ممکن است در کوتاه‌مدت برخی آسیب‌های و مشکلاتی برای ساکنان و کسبه محدوده داشته باشد	سلب آسایش ساکنان عظیمیه و محدوده بلوار گلستان	
معاونت ترافیک شهرداری کرج	ارزش ملک با اجرای این طرح ۵۰ درصد پایین می‌آید	پایین آمدن ارزش ملک و تضییع حقوق مکتسبه	
مدیر مجموعه ماندگار	تمامی ساکنان بوستان اول و دوم ملکشان حداقل متری ۱۵ میلیون افت خواهد کرد.		
مدیر مجموعه ماندگار	کاربری‌های احدثی جذاب سفر با وسیله نقلیه شخصی هستند و تراکم سفر افزایش پیدا می‌کند. و عامل پس زدن ترافیک در روزهای پایانی هفته در کوچه‌ها پارک درب منازل و یا توقف دوبل برای دریافت خدمات خواهد شد.	تضاد منافع و ایجاد کساد در کسب‌وکارهای موجود	
املاک گرشا بین بوستان یکم و دوم	با اجرای طرح، کسبه بین بوستان یکم و دوم متضرر خواهند شد.		
	در حال حاضر تجاری‌های این محدوده به دلیل مسیر خودرو بودن ارزش دارند. بدون عبور خودرو بسیار افت قیمت می‌کنند.		

بی‌سازمانی اجتماعی و کاهش کیفیت زندگی اجتماع محلی: در بررسی دیدگاه ذی‌نفعان پر قدرت و پرتأثیر مشخص

شد معاونت ترافیک، سازمان سیما و منظر، پلیس راهور و برخی صاحبان مجتمع‌های اداری، به دلیل تغییرات ناشی از بازطراحی میدان که جاذبه سفر شهری است، مخالف اجرای پروژه هستند و آن را عاملی برای افزایش ترافیک و شلوغی بیشتر، ورود افراد غیربومی به محله، خارج کردن فضای محلی از محدوده میدان و تبدیل آن به یک فضای شهری و کاهش کیفیت زندگی می‌دانند.

در ادامه دیدگاه برخی از نمایندگان سازمان‌های مختلف شهری کرج را که در مصاحبه عمیق درمورد طرح گردآوری شده می‌آوریم. مدیر بخش مطالعات ترافیک معاونت ترافیک شهرداری کرج: این امر نوعی تضاد در کار حوزه شهرسازی را نشان می‌دهد. از یک طرف سامان‌دهی صورت می‌گیرد و از سوی دیگر کاربری مزاحم آرامش و جاذب سفر ایجاد می‌کند که این محدوده ظرفیتش را ندارد.

راهور شهر کرج؛ در محدوده میدان مهران، ترافیک سنگین صبحگاهی بلوار شریعتی از میدان استقلال تا طالقانی عامل اصلی پس‌زدن ترافیک در محدوده بلوار گلستان می‌شود. پارک خودروها در محدوده بلوار شریعتی برای مراجعه به بیمارستان تخت‌جمشید اصلی عامل این ترافیک است. سرهنگ غلام‌حسین زاده بیان کرد: «میدان مهران در وضعیت موجود گره ترافیکی شهری است. معبر بحرانی ماست و پس‌زدگی ترافیک مهم‌ترین مشکل محل اجرای پروژه است.»

مدیر مجموعه تجاری ماندگار، نبش میدان مهران: به شما قول می‌دهم و امضا می‌کنم چنین طرحی اجرا نخواهد شد؛ چرا که ما تجربه بستن یک‌ساعته لاین جنوب به شمال بلوار گلستان را ساعت ۱۱ شب داشتیم و همین مسئله کلی مشکل ایجاد کرد. برای نصب چیلر برج ماندگار، با مجوز یک ساعت فقط یک طرف بلوار گلستان بسته شد. در این یک ساعت ترافیک از شریعتی و اسبی و بلوار چمران تا نزدیک‌های میدان کرج کشیده شد.

مجموعه داده‌های میدانی (کمی و کیفی) و دیدگاه کارشناسی نمایندگان سازمان‌های مربوط به حوزه شهری نشان می‌دهد اجرای طرح به‌عنوان یک طرح توسعه محله‌ای بدون تعدیل و تغییرات خاص در آن، نه‌تنها در راستای تقویت مؤلفه‌های توسعه پایدار شهری از جمله پایداری شهری، کیفیت زندگی و عدالت شهر نخواهد بود، بلکه آثار منفی اجتماعی مهمی به بار خواهد آورد؛ بنابراین به‌منظور جلوگیری از تأثیرات ناخواسته و پنهان چنین طرحی، به ارائه سناریوهای چهارگانه درمورد این طرح پرداخته‌ایم.

۶-۳. سناریوهای چهارگانه پیش‌روی بازطراحی میدان مهران

سناریوها اساس و پایه شناسایی قابلیت‌ها در همه حوزه‌های مأموریتی و سطوح هدف آن قابلیت‌ها برای پیشگیری، مقابله و بازایی مؤثر از وقایع بزرگ هستند که به‌عنوان مرجع برنامه‌ریزی استفاده می‌شوند. سناریوها بیش از آنکه مبتنی بر احتمالات باشند، براساس مقدرات یا ممکنات تدوین می‌شوند. در این روش، به‌جای تلاش برای تعیین یک آینده قطعی (پیش‌بینی)، اقدام به تعیین چند آینده ممکن می‌شود.

درمورد بازطراحی میدان مهران، با توجه به مخالفت جدی ذی‌نفعان دارای قدرت و پرتأثیر، اجرای پروژه تأثیرات معکوسی به دنبال دارد و به‌نظر می‌رسد نه‌تنها عامل توسعه محله‌ای نیست، که توسعه محله‌ای را از مسیر صحیح آن خارج می‌کند و عامل ضایع کردن حقوق مکتسبه، ایجاد محدودیت در دسترسی‌ها، کاهش کیفیت زندگی و... می‌شود. درباره وضعیت آتی پروژه، به‌طور منطقی می‌توان چهار سناریو را تصور کرد. حالت اول عدم اقدام، حالت دوم تنش، حالت سوم سازگاری منفعلانه متأثران و حالت چهارم تعدیل و اجرای مشارکتی پروژه. در ادامه هریک از حالت‌های مذکور توضیح داده شده است.

سناریوی عدم اقدام (ادامه وضع موجود): حالت اولی که می‌توان برای این پروژه و پیامدهای آن در آینده محتمل دانست، سناریوی عدم اقدام است. تحلیل شرایط عدم اقدام یکی از مهم‌ترین معیارها برای داوری درباره تأثیرات مقایسه وضعیت موجود با وضعیت مطلوب است که در آن هیچ اقدام توسعه‌ای صورت نگیرد.

وضعیت موجود و شرایط عدم اقدام از نظر موافقان طرح (معاونت شهرسازی شهرداری کل کرج و شهردار منطقه ۱) به‌گونه‌ای است که از نظر مدهای عبور و مرور و زیست کلان‌شهری، خودرو بر عابر پیاده سلطه پیدا کرده است. میدان‌ها در وضعیت موجود، صرفاً کارکرد گذری و ترافیکی دارند، اقتصاد سیاسی زمین و مسکن رو به گسترش است و شهر انسان‌محور روبه‌روز دچار افول می‌شود.

از طرف دیگر براساس نتایج مطالعه اتاف، وضعیت میدان مهران با چالش‌هایی همراه است که به‌نظر می‌رسد تغییراتی را در این محدوده ناگزیر کند. نیازسنجی محدوده میدان نشان داد بالای ۷۰ درصد از پاسخگویان محله عظیمیه در حد زیاد و خیلی زیاد موافق

مداخلات و تغییراتی در راستای کاهش ترافیک، کاهش شلوغی و سروصدا، حضور خودروها، ایجاد پارکینگ و... هستند. به این ترتیب، داده‌های مطالعه حاضر نشان می‌دهد با توجه به مشکلات باید مداخلاتی به صورت خاص در میدان مهران صورت گیرد.

از نظر طراحان «تا آنجا که امکان دارد باید به شبکه‌ای از فضاهای عمومی باکیفیت، مردم‌پذیر، چشم‌نواز و روح‌نواز دست پیدا کرد» و «حضورپذیری و مردم‌پذیری میدان‌های شهری» را افزایش داد. از این طریق است که شهر «انسان‌محور» تقویت خواهد شد؛ درحالی که برخی از مخالفان (سازمان سیما و منظر، راهور، معاونت ترافیک شهرداری، سازندگان، صاحبان مراکز اداری و تجاری و...) معتقدند وضعیت موجود چالش‌های چندانی ندارد که تا این اندازه مداخله و تغییر در وضعیت میدان‌ها داده شود. از سوی دیگر این بازطراحی، هم وضعیت موجود را از نظر ترافیکی را (به دلیل کاربری‌های جاذبه سفر، ایجاد محدودیت در دسترسی، نادیده گرفتن حقوق کسبه و...) بدتر خواهد کرد و هم عوارض اقتصادی و اجتماعی منفی برای بافت مسکونی، تجاری، اداری و خدماتی منطقه به همراه خواهد داشت. از نظر آن‌ها اهداف و عملکرد پروژه و طراحان در اجرای این پروژه نامشخص است، پیامدهای مثبت مورد ادعای طرح در معرض تردید است و طرح به عوارض پروژه برای بافت مسکونی بومی، یکپارچه و برخوردار محدوده عظیمیه، کاربری‌های تجاری، اداری و خدماتی این محدوده بی‌اعتنا است و فقط به پیامدهای فرامنطقه‌ای آن در زمینه گسترش فضاهای تعامل اجتماعی با محوریت میدان می‌اندیشد؛ بنابراین یافته‌های تحقیق درمورد هریک از ادعاهای فوق نشان می‌دهد سناریوی عدم اقدام از نظر مطالعه حاضر سناریوی قابل دفاعی نیست. شایان ذکر است طرح ارائه شده هم از چنان بهره‌وری‌ای برخوردار نیست که پاسخگوی تغییرات مثبت و کارآمدی در محدوده باشد.

سناریوی تنش: تنوع و گستردگی متأثران پروژه، اختلاف و تضاد دیدگاه‌ها و منافع آن‌ها با همدیگر، ناهماهنگی و عدم انطباق منافع عوارض فرامنطقه‌ای و محلی پروژه در کنار شکل خاص اجرای پروژه موجب اختلال در تعامل شهرداری با متأثران و ذی‌نفعان پروژه خواهد شد. بافت اجتماعی بومی، برخوردار و طبقه متوسط به بالا در محله عظیمیه و نیز کاربری‌ها و عملکردهای متنوع این محدوده سبب می‌شود با اجرای این طرح، جایگاه و منافع هریک از این کاربری‌ها و به تبع آن گروه‌های مختلف متأثران مانند ساکنان، صاحبان کسب و کار، کارکنان، مراجعان و مشتریان واحدهای درمانی، تجاری، اداری و خدماتی و عابران این محدوده دگرگون شود. مجموعه داده‌های کمی و کیفی نشان می‌دهد اجماع و اتفاق نظری درمورد آثار مثبت و منفی این پروژه در بین گروه‌های مختلف متأثر وجود ندارد. از سوی دیگر عملکرد شهرداری در اطلاع‌رسانی درباره اهداف، چگونگی اجرا و پیامدهای احتمالی پروژه به گروه‌های مختلف ذی‌نفعان، این عدم اجماع و ابهام را در بین متأثران گسترش می‌دهد و جو بی‌اعتمادی و نگرانی نسبت به عملکرد شهرداری و عواقب پروژه را دامن می‌زند. از نظر قدرت تأثیرگذاری گروه‌های مختلف ذی‌نفعان بر پروژه، بررسی‌ها نشان می‌دهد متضرران احتمالی پروژه که بافت اجتماعی بومی، واحدهای تجاری و خدماتی محدوده هستند، به دلیل حضور پایدار در محدوده و داشتن تعاملات ارتباطات صنفی، از همبستگی درونی زیادی برخوردار هستند و با توجه به موقعیت اقتصادی و سرمایه‌های ارتباطی‌ای که دارند، دارای قدرت بسیج و حمایت‌طلبی زیادی هستند. براساس مدل مشارکت عمومی مبتنی بر پنجره جوهری، تعامل شهرداری و مردم درمورد ابعاد پروژه شامل اهداف، عملکرد اجرایی، پیامدها و واکنش‌های متقابل آن‌ها به هم درمورد پروژه به شکل زیر تحقق یافته است.

ناشناخته برای عموم مردم	شناخته شده برای عموم مردم	وضعیت پروژه
ناحیه کور: مقامات می‌شناسند اما مردم نمی‌شناسند هدف پروژه عملکرد پروژه	ناحیه باز: شناخته شده برای هر دو طرف واکنش‌های متقابل	شناخته شده برای شهرداری
ناحیه ناشناخته: نه مقامات می‌دانند و نه مردم پیامدها	ناحیه پنهان: مردم می‌دانند اما مقامات نمی‌دانند	ناشناخته برای شهرداری

مدل ۱. مشارکت عمومی مبتنی بر پنجره جو-هری

وضعیت‌های پروژه (شناخته‌شده برای عموم مردم و شهرداری و نشناخته برای عموم مردم و شهرداری) مسئله اصلی در سناریوی تنش است.

قرارگرفتن اهداف و عملکرد پروژه در ناحیه کور و عدم شناخت و عدم اجماع بین طراحان و ذی‌نفعان تأثیرگذار درمورد آن‌ها و قرارگرفتن پیامدهای احتمالی پروژه در ناحیه ناشناخته سبب تقابل و واکنش‌های واگرایانه و توقف پروژه به شکل موجود خواهد شد. تحلیل نهادی واکنش‌های اعتراضی به پروژه و توقف آن نشان می‌دهد گروه‌های قدرتمند و متنفذ بافت تجاری، خدماتی و اداری محدوده، توان ارتباط با نهادهای بالادستی شهرداری مانند شورای شهر و حتی نهادهای کشوری و برخی نهادهای محلی مانند شورای شهر را دارند و با توجه به دایره ارتباطات گسترده خود می‌توانند دیدگاه‌های خود را در رسانه‌ها و افکار عمومی مطرح و افکار عمومی را علیه پروژه تحریک کنند. همسویی برخی سازمان‌ها و نهادها (راهور، معاونت ترافیک و سیما و منظر) و ساکنان پرنفوذ محلی و سازندگان سرمایه‌گذاران مسکن، اجرای پروژه به شکل موجود را با مشکلات جدی و عوارض شدیدتری مواجه خواهد ساخت. به این ترتیب در صورت اجرای پروژه به شکل موجود، با توجه به جدول تعامل جو-هری، واکنش‌ها و پیامدهای پروژه به ناحیه ناشناخته سوق خواهد یافت که ریسک‌ها و هزینه‌های آن برای شهرداری و مردم به‌دشواری قابل کنترل خواهد بود.

نتیجه چنین وضعیتی، تأخیر طولانی در اجرا و بهره‌برداری پروژه، افزایش هزینه‌های مالی و زمانی پروژه و مهم‌تر از همه فرسایش سرمایه اجتماعی شهرداری در اجرای این پروژه و پروژه‌های مشابه در زمان‌ها و مکان‌های دیگر خواهد بود. یافته‌های تحقیق درمورد ادعاهای فوق نشان می‌دهد سناریوی تنش از نظر مطالعه حاضر در صورت اجرای پروژه به همین شکل بسیار محتمل است.

سناریوی سازگاری متأثران با پروژه: حالت سوم که می‌توان برای این پروژه تصور کرد، «سازگاری منفعلانه متأثران با پروژه» است. در این حالت، علی‌رغم عدم اجماع و توافق درمورد اهداف و پیامدهای پروژه بین متأثران و مجری پروژه، به تدریج روند اجرایی پروژه تحقق می‌یابد و گروه‌های مختلف متأثران و از جمله گروه‌های معترض به پروژه نیز پس از عدم حصول نتیجه از اعتراضات، خود را با اجرا و پیامدهای پروژه به صورت انفعالی خود را تطبیق می‌دهند؛ برای مثال آن دسته از متضرران تجاری و خدماتی که مدعی زیان و اختلال در کسب‌وکار خود هستند، با اعمال تغییراتی در فعالیت‌های شغلی خود مانند تغییر زمان تخلیه و بارگیری، کاهش سطح فعالیت‌ها و تعدیل نیروی کار، با محدودیت‌هایی که مدعی هستند در شرایط جدید برای فعالیت‌های آن‌ها ایجاد خواهد شد انطباق می‌یابند. یا به عنوان مثالی دیگر، آن بخش از صاحبان خودروها، اعم از کارکنان اداری سازمان‌های فاقد پارکینگ (مراکز درمانی، تجاری و خدماتی) محل‌های پارک خودروها خود را از دست می‌دهند یا از آوردن خودرو خودداری می‌کنند یا کوچه‌های بافت مسکونی را تسخیر می‌کنند که البته این خود عامل تنش و درگیری در بافت مسکونی محله‌ها خواهد شد. نتیجه این سازگاری منفعلانه و

تدریجی اگرچه ممکن است در ظاهر نشان‌دهنده پیشبرد پروژه از سوی شهرداری باشد، به دلیل عدم اقناع مخالفان و معترضان پروژه و همچنین نادیده گرفتن پیامدهای منفی احتمالی آن، با فراهم کردن زمینه برای رشد بیشتر بافت اداری (و نه تجاری و خدماتی) در این محدوده و ایجاد کاربری‌های جاذبه سفر به درون بافت‌های محلی و اجتماعات محلی سبب کاهش شدید تعلق محلی می‌شود و پایداری اجتماعی را دچار اختلال می‌کند؛ به نحوی که با تأثیر مثبت بر رشد فرایند کاربری‌های جاذبه سفر و ایجاد مراکز تفرجی بیشتر، محدوده زیست شبانه را تجربه خواهد کرد که خود نوعی سلب آرامش بافت مسکونی و محلی خواهد بود. از سوی دیگر توسعه فضاهای تفرجی به آسیب‌های اجتماعی و شب‌مردگی در این محدوده دامن خواهد زد و نیز با کاهش مطلوبیت اقتصادی این محدوده برای برخی از فعالیت‌های تجاری و اصناف موجود، زمینه جایگزینی فعالیت‌های تجاری و خدماتی کم‌ارزش‌تر را در این محدوده به وجود خواهد آورد. این مسئله در کنار افزایش جمعیت شناور و تغییر بافت تجاری و مسکونی محدوده، در مجموع کیفیت زندگی و کار و به تبع آن سرزندگی، مطلوبیت سکونت و کار، هویت و موقعیت اقتصادی و اجتماعی محدوده میدان مهران را تنزل خواهد داد. یافته‌های تحقیق درمورد ادعاهای فوق نشان می‌دهد سناریوی سازگاری متأثران با پروژه از نظر مطالعه، سناریوی قابل دفاعی نیست. هرچند ممکن است در کوتاه کارآمد به نظر برسد اما در بلندمدت قطعاً به همان سناریوی تنش تبدیل خواهد شد.

سناریوی تعدیل (سناریوی مشارکت متأثران): سناریوی چهارم پیشروی پروژه مبتنی بر ضرورت جدی توسعه فضاهای عمومی شهری، شهر انسان‌محور، گسترش تعاملات میان شهروندان و بسترهای این امر و کاهش شلوغی و ترافیک و عدم استفاده از ظرفیت‌های کامل محدوده اجرای پروژه است. علاوه بر این به منظور پیشگیری و اجرای پروژه در شرایط تنش و در ناحیه کور، به دلیل پیش‌بینی ناپذیری واکنش‌های متأثران و عدم کنترل عواقب پروژه این سناریو طرح می‌تواند مطرح شود. این سناریو مبتنی بر تعدیل عملکرد اجرایی پروژه و تغییر و تحولاتی در عملکردهای پیش‌بینی شده در طرح از سوی مشاور و معاونت شهرسازی شهرداری کرج و منطقه ۱ است. این تغییرات در پروژه و چگونگی اجرای آن باید با جلب مشارکت مطلعان محلی، نمایندگان سازمان‌ها طرح به شکل موجود، افراد صاحب نفوذ محلی و توجه به ملاحظات آن‌ها انجام گیرد. این امر می‌تواند نقش مهمی در انتقال تأثیرات پروژه از ناحیه کور به ناحیه باز داشته باشد که می‌تواند تنش‌ها را کاهش دهد و همسویی بخش‌های مختلف برای اجرای پروژه را به همراه داشته باشد. این تعدیل باید مبتنی بر جلوگیری از چالش‌هایی باشد که پروژه به دنبال دارد. در راستای تعدیل پروژه باید اقداماتی درباره بازطراحی میدان مهران توسط مشاور طرح انجام گیرد. بخش قابل توجهی از چالش‌های طرح موجود به دلیل ایجاد کاربری‌های جدید است (مانند مکان اجتماع محلی (پلازا) و حذف مسیر شمال به جنوب بلوار گلستان و محدود کردن تردد از برخی خیابان‌های مجاور پارک مهران). ایجاد پارکینگ طبقاتی، مکانیزه و... باید در طرح تقویت شود؛ بنابراین چنین اقداماتی در طرح باید اصلاح شود. یافته‌های تحقیق درمورد ادعاهای فوق نشان می‌دهد سناریوی تعدیل (سناریوی مشارکت متأثران) از نظر مطالعه قابل دفاع است.

۷. بحث و نتیجه‌گیری

توسعه پایدار محله‌ای یکی از مباحث مهم و اساسی در حوزه مدیریت شهری و مطالعات توسعه محلی است. مفهوم اجتماع محلی یا «محله» شبکه‌ای از اجتماعات مردمی با هویت، علایق و نظرهای مشترک در سطح محلی است که شناخت، فرصت و حمایت‌های دوسویه‌ای برای دوستی و همکاری فراهم می‌آورد (بارتون^۱، ۲۰۰۳: ۴). توجه به توسعه محله‌ای از چنان اهمیتی برخوردار است که براساس نظر صاحب‌نظران، محله بدون توسعه و پیشرفت مفهومی ندارد و توجه به توسعه محله‌ای به اندازه خود برنامه‌ریزی محله‌ای

اهمیت دارد (تاوانسند^۱، ۲۰۰۵: ۱۲). در مطالعه حاضر، پیامدهای ناخواسته طرح بازطراحی میدان مهران شهر کرج به عنوان یک طرح توسعه محله‌ای بررسی شد. در فرایند انجام مطالعه که به روش کمی و کیفی انجام گرفت، سعی شد ضمن تشریح طرح، به ملاحظات اجتماعی و عملکردی محدوده و واکنش‌های احتمالی به اجرای طرح پرداخته شود و براین اساس چهار سناریو ارائه شد. همان‌طور که در طرح مسئله اشاره شد، توجه به مؤلفه‌های اجتماعی و فرهنگی در فرایند توسعه محله‌ای در شهرهای ایران در مقایسه با مؤلفه‌های کالبدی و طراحی فضا از جایگاه پایین‌تری برخوردار بوده است و بنابراین توجه به مؤلفه‌های اجتماعی و فرهنگی در راستای تحقق شهر «انسان‌محور» باید از اولویت‌های برنامه‌ریزی شهری محله‌محور باشد. براین اساس هدف اصلی بازطراحی میدان‌های کرج «دستیابی به شبکه‌ای از فضاهای عمومی با کیفیت، مردم‌پذیر، چشم‌نواز و روح‌نواز» بوده است. این هدف به‌خودی‌خود هدف بسیار مطلوبی برای هر نوع طرح توسعه محله‌ای شهری است. اما نباید از یک نکته غافل شد که صرف اهداف خوب نمی‌تواند تضمین‌کننده دستیابی به نتایج و پیامدهای خوب باشند. علی‌رغم اینکه توجه به مؤلفه‌های اجتماعی و فرهنگی در بازطراحی میدان‌های شهری در توسعه محله‌ای شهری از اهمیت زیادی برخوردار است، اگر طرح‌های توسعه محله‌ای به‌گونه‌ای طراحی شوند که علی‌رغم اهداف که درصدد توجه به مؤلفه‌های اجتماعی و فرهنگی و تحقق شهر انسان‌محور باشد، اما در عمل با واقعیت‌ها و ملاحظات اجتماعی و فرهنگی و منابع و مسائل و دغدغه‌های ذی‌نفعان این طرح‌های منطبق نباشد، می‌تواند واکنش‌های ناخواسته‌ای به بار بیاورد. این واکنش‌ها نه تنها عامل توسعه پایدار محله‌ای نیست، بلکه به‌صورت معکوس عمل می‌کند و می‌تواند توسعه پایدار محله‌ای، کیفیت زندگی، ادغام اجتماعی و پایداری اجتماعی محله‌ای را دچار اختلال کند. براساس نتایج این مقاله، بازطراحی میدان مهران کرج دارای مسائل و چالش‌هایی است که از نظر ذی‌نفعان صاحب قدرت، نه تنها عاملی برای توسعه محله‌ای نیست، بلکه کیفیت زندگی را کاهش می‌دهد و برای ساکنان محلی و صاحبان کسب‌وکار و عملکردهای موجود در محدوده تنش و چالش ایجاد می‌کند.

نتایج یافته‌های میدانی در بخش کیفی نشان داد این طرح عاملی برای «جذب سفرهای شهری بیشتر»، «تبدیل کردن محدوده محلی به محدوده شهری»، «افزایش شلوغی و ترافیک بیشتر»، «خارج کردن یک پاتوق محلی از عملکرد محلی و ایجاد زمینه برای جذب افراد غیربومی به محدوده» و به تبع آن افزایش احساس ناامنی در محله می‌شود که می‌تواند مشکلات و چالش‌های اجتماعی خاصی را رقم بزند و عامل ایجاد تنش و جلوگیری از اجرای پروژه باشد.

مطالعه حاضر نشان می‌دهد مداخلات توسعه‌ای در محدوده میدان مهران می‌تواند عملکرد اجتماعی و فرهنگی را در سطح محلی ارتقا دهد، اما اگر مجموعه این مداخلات ایجادکننده فرایندهای اجتماعی جدیدی در محدوده و جاذب سفر شهری و تبدیل کردن یک محدوده محله‌ای به محدوده شهری باشد، عامل نارضایتی و تنش خواهد بود. براساس نتایج مطالعه حاضر، با توجه به داده‌های میدانی و واکنش‌های احتمالی که ذی‌نفعان به پروژه خواهند داشت، چهار سناریو پیش‌روی اجرای طرح تدوین شده است که عبارت‌اند از: ۱. سناریوی عدم اقدام؛ ۲. سناریوی تنش؛ ۳. سناریوی سازگاری متأثران؛ و ۴. سناریوی تعدیل. پیشنهاد نگارندگان مقاله و سناریوی برتر برای اجرای پروژه سناریوی ۴ است که ضمن مداخله در محدوده، با توجه به تعدیل طرح و کاهش عملکردهای شهری آن می‌تواند بیشترین نقش را در توسعه محله‌ای محله عظیمیه کرج داشته باشد.

با تکیه بر سناریوی تعدیل، به طراحان و سیاست‌گذاران این طرح پیشنهاد می‌شود: ۱. طرح‌های توسعه محله‌ای بدون ملاحظات اجتماعی و فرهنگی که به‌صورت روزمره زندگی ساکنان محدوده‌های طرح‌ها را درگیر می‌کنند، نباید طراحی شوند و از نگاه صرف کالبدی و فیزیکی با اقتباس از طرح‌های خارجی جلوگیری شود؛ ۲. طرح‌های توسعه محله‌ای باید مبتنی بر ایجاد تعادل میان نیازها،

دغدغه‌ها، اولویت‌های ساکنان و ذی‌نفعان محلی و اصول و قواعد توسعه محله‌ای در شهر باشد؛ ۳. طرح بازطراحی میدان مهران باید از نو طراحی و مکان اجتماع محلی در شکل پلازا از آن حذف شود؛ ۴. پیشنهاد حذف مسیر شمال به جنوب بلوار گلستان که در طراح ارائه شده باید حذف و درمورد ایجاد محدودیت‌های تردد در محدوده با همکاری معاونت ترافیک شهرداری کرج، بار دیگر ویرایش و اصلاح شود؛ ۵. استفاده از کارشناسان اجتماعی به‌منظور پایش اجرای طرح در کنار تیم مهندسی و پیمانکاری باید در اولویت کارفرما قرار گیرد.

مأخذ مقاله: مستخرج از طرح پژوهشی با عنوان «ارزیابی تأثیرات بازطراحی میدان‌های شهری شهر کرج» که با حمایت مالی شهرداری کرج زیر نظر سازمان فرهنگی و اجتماعی و ورزشی شهرداری کرج به انجام رسیده است؛ در این مقاله تعارض منافی وجود ندارد.

منابع

- کارمونا، مثنو، هیت، تیم و تیسدل، استیون (۱۳۸۸). مکان‌های عمومی، فضاهای شهری: ابعاد گوناگون طراحی شهری. ترجمه اسماعیل صالحی، مهشید شکوهی، زهرا اهری و فریاب قرائی. تهران: دانشگاه هنر.
- قادری، صلاح‌الدین و شرف‌خانی، جعفر (۱۳۹۹). توسعه مبتنی بر اجتماع محلی (محله‌محور) از ایده تا عمل، مورد مطالعه: توسعه مبتنی بر اجتماع محلی در شهر تهران، توسعه محلی (روستایی-شهری)، ۱۲(۱)، ۱۰۳-۱۲۶. <https://doi.org/10.22059/jrd.2021.301759.668540>
- کریر، راب (۱۳۹۶). فضای شهری. ترجمه خسرو هاشمی‌نژاد. تهران: خاک.
- گلایبی، فاطمه، آقایی‌هی، توکل، علیزاده اقدم، محمدباقر و نوروزی، اسماعیل (۱۴۰۳). مطالعه جامعه‌شناختی ویژگی‌های شهر ترومازده از منظر شهروندان (مورد مطالعه: شهر تبریز). مطالعات و تحقیقات اجتماعی ایران، ۱۳(۱)، ۳۷-۵۳. <https://doi.org/10.22059/jisr.2024.369225.1466>
- محمدی مجد، داریوش (۱۳۹۵). ارزیابی تأثیرات اجتماعی فرهنگی بازپیرایی میدان دوم نازی‌آباد. پروژه مطالعاتی شهرداری منطقه ۱۶، اداره مطالعات اجتماعی.
- مدنی‌پور، علی (۱۳۸۷). فضاهای عمومی شهری. ترجمه فرشاد نوربان. تهران: شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری.
- مهندس مشاور معمار و شهرساز پارت (۱۳۹۸). طرحی شهری میدان‌های شهر کرج (میدان امام حسین، میدان مهران، میدان استقلال، میدان مدنی، میدان نبوت و فلکه اول گوهردشت). طرح پژوهشی، شهرداری کرج، معاونت شهرسازی.

- Aledo, A. T., & Domínguez, J. A. G. (2016). Social impact assessment (SIA) from a multidimensional paradigmatic perspective: Challenges and opportunities. *Journal of Environmental Management*, 195, 56–61. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2016.05.030>
- Barton, H., Grant, M., & Guise, R. (2003). *Shaping neighborhoods: A guide for health, sustainability and vitality*. London & New York: Spon Press.
- Bryant, M. M. (2006). Urban landscape conservation and the role of ecological greenways at local and metropolitan scales. *Landscape and Urban Planning*, 76(1–4), 23–44. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2004.09.029>
- Carmona, M. (2019). Principles for public space design, planning to do better. *Urban Design International*, 24, 47–59. <https://doi.org/10.1057/s41289-018-0070-3>
- Carmona, M., Heath, T., & Tiesdell, S. (2009). *Public places, urban spaces: The dimensions of urban design*. Translated by: E. Salehi, M. Shokoohi, Z. Ahari, & F. Gharaei. Tehran: University of Art Press. (In Persian)
- Carrier, R. (2017). *Urban space*. Translated by: K. Hashemiannejad. Tehran: Khak. (In Persian)
- Coulton, C. (2012). Defining neighborhoods for research and policy. *Cityscape: A Journal of Policy Development and Research*, 14(2), 231–236.

- Flanagan, W. C. (1993). *Contemporary urban society*. Cambridge, England: University Press.
- Ghaderi, S., & Sharafkhani, J. (2020). Community-based development (neighborhood-oriented): From idea to practice – Case study: Community-based development in Tehran. *Journal of Rural and Urban Development*, 12(1), 103–126. <https://doi.org/10.22059/jrd.2021.301759.668540> (In Persian)
- Gharai, F. (1999). Generic principles of neighborhood design: With particular reference to Tehran. *Master's thesis*, University of Sheffield. (In Persian)
- Golabi, F., Aghayarihir, T., Alizadeh Aghdam, M. B., & Norouzi, E. (2024). A sociological study of the characteristics of a trauma-affected city from the perspective of citizens (Case study: Tabriz City). *Iranian Journal of Social Studies and Research*, 13(1), 37–53. <https://doi.org/10.22059/jisr.2024.369225.1466> (In Persian)
- Madanipour, A. (2008). *Urban public spaces*. Translated by: F. Nourian. Tehran: Urban Processing and Planning Company. (In Persian)
- Mohammadi Majd, D. (2016). *Socio-cultural impact assessment of the revitalization of Nazi Abad Second Square*. Research project. Tehran Municipality, District 16, Department of Social Studies. (In Persian)
- Part Consulting Engineers in Architecture and Urban Planning (2019). *Urban design project for squares of Karaj (Imam Hossein, Mehran, Esteghlal, Madani, Nabovat, and Gohardasht First Roundabout)* [Research project]. Karaj Municipality, Urban Development and Landscape Architecture Department.
- Townsend, C. L. (2005). *Building great neighborhoods: A citizen's guide for neighborhood planning*. Michigan: Michigan State University.
- United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat) (2016). *Global public space toolkit: From global principles to local policies and practice*. Retrieved from <https://unhabitat.org>